

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Мујо

Дејан Петровић

Сам би јаво знао одакле му је стигао надимак. Они склони теоријама завере тражили би у свему томе дубље значење, али разумна хипотеза претеже тас на закључак да је „Мујо“ био тек врхунац оновремене духовитости. То је била будика и по. Савршено позиционирана. На самом хошку Ватрогасне и Беломанастирске, са прегледом на све четири стране. И не само што су многи од нас први и последњи динар (вишка) годинама остављали код њега, у потрази за квалитетним штампаним материјалом, него је овај представљао и сабирни центар за возњу бициклима по крају или окулпање пред одлазак на текму. Што није било без неке. Јер, не само што се од његовог киоска јасно назирала велика западна трибина, него се и прилично јасно чуо хук („јаасмиини дееекооо, јаасмиини дееекооо“) са источне. А он сам, Мујо, био је истински херој радничке класе у кварту, више и од било каквог мајчиног глумца или тамо некаквог певача. Само су га, и то можда, у једино важећој личној митологији и приватном микрокосмосу, за коју нијансу превазилазили Јасмин Џеко и Драган Лепињица. За политичаре тада ионако нико није марио.

Ваљало је бити добар с Мујом. Није да су се стрипови, романи или Панини сличице, касније и новине разог формата и писма, морали куповати баш искључиво код њега, али ако би којом незгодом доспео на његову црну листу, морао би ићи „чак“ преко Дивалтове на Сјењак, па си мајсторе тражи какав алтернативни киоск. А сви су знали да се само код њега често могу пронаћи и драгоцени материјали већ истеклог датума, што је онима који су из било ког разлога каснили, вредело сувог злата. Правила су у том смислу била јасна: не изазивај, не провоцирај и не зови га Мујо. Своју знатну моћ која се састојала из произвољне арбитрарности („шта ви хоћете, ионако сте клинци?“) и дискреционог права да ти упркос довољној количини кованица понекад не уручи жељени артикал из богатог асортимана, користио је нештедимце. Кога је молила, није га срдити. Достојанствено бих прихватио пораз и стрпљиво покушавао исто следећег дана, а тај *модус операнди* је углавном давао резултата – када је Мујо био добре воље тада би могло и оно чега иначе не бива.

Крупне незграпне грађе, пречесто свадљив и раздражљив, на моје редовно декламовање унапред припремљене рецитације за албум не баш креативног наслова: „Добар дан. Да ли имате сличице за албум 'Кошаркаши, кошаркашице и кошаркашко првенство Југославије 1985/86.'“ нервозно би просио: „Слушај мали, већ си ми допиздио! Шта ти мислиш да ја овде 'ватам зјале и немам паметнијег посла него тебе да слушам док ми ту Маркове конаке изговараш? Од сада ми говори само 'хоћу кошаркаше' и ја ћу знати о чему се ради. Важи!“ „Важи.“ А највећи проблем ипак су представљали тзв. писани романи, за које је чврсто држао да су ствар за одрасле, па након што би установио да ови (углавном, али не искључиво, Док Холидеј, Лун Краљ Поноћи или Вајат Ерл) нису исто што и изданици Златне серије. Луновог магнус стрипа или Маха Бункера – разуме се, такође марљиво читани – сваки други пут одбијао да ми их прода.

Пред неку важнију утакмицу бисмо Тихо, Каначки, Дамба, Сале Врачар и још њих пар, опседали његову локацију, мада смо, као куриозум, сви осим Тихе и мене навијали за различите клубове. Док су пак, Круно, Ерка или Бертони, иако тек неколико кућа од будике и тако у значајној стратешкој предности, доследно те незаинтересовано избегавали источну и остале трибине. На путу безгласног ходочашћа ка Вилсоновој се пролазило преко стрица Слободана и то би била згодна прилика да му савесно вратим укоричене комплете Стрипотеке, Мандрака и Поручника Блублирија, којима ме је подмукло и са предумишљајем од најранијих дана успешно индоктринирао.

Магнум Опус свих догађаја оних магловито блажених аисторијских времена интензивног недогађања којем сам ма и против своје воље присуствовао збио се када је локални мангуп пар година старији са безбедне раздаљине из свег гласа повикао „Диии сиии Мууујааааа!“ у правцу на бициклу надоласећег радника киоска, на шта је овај нагло закочио, оставио бицикл посред улице и у покушају спринта појурио млађаног бестризорника. Убрзо су замакли иза угла према Свилани, па ми је до данашњих дана остала вешита мистерија да ли га је овај сустигао и којем од њих два је онај горе помињани непоменик дао брзину ескиваже, а којем разоран ударац десном. И којем је мати на крају баладе црну вуну прела.

О Муји (као уосталом ни о многим другима) немам никакву информацију ево већ четврту деценију. Да ли се као војни обвезник, добровољно или присилено, придружио каквим србачетницима, туђмановој солдатесици, југокомунистима, алијиним бојовницима или некаквим паравојним постројбама и фалангама? Или је, што је разуму вероватније, због слабог вида и дебелих пластичних ђозлука каквих се не би постидео ни јужнобачки вагабундо Ђоко Чварков, *вунена времена* провео у цивилном издању? Да ли је остао или отишао, да ли се још држи на свету или се – природно или насилно – преселио на ахирет? Да ли је бројна драматична искушења прегурао као целат, жртва или пасивни посматрач? Иако имам кога да питам, није тек случајан превид да о Мујиној / својој / нашој судбини то не чиним и не желим да знам. Јер, само тако могу да развој ситуације визуелизујем онако како бих желео да се одиграо. Желим да га замислијем живог, здравог, у свом Ватрогасном насељу и мирним пензионерским данима, како му друштво и даље праве његови нераздвојни јарани Загор, Мистер Но и Док Холидеј. Због њега, себе и нас какви смо били и могли бити.

Епоха у каквој је овај могао бити наш *херој улице* одавно не постоји нити се може археолошки реконструирати. Нема Мује, нема ни његове „будике“. Било какав прозаичан утлив стварносне димензије његове, и тадашње и потоње, грађанске егзистенције, само би уништио и даље постојећу магију. Оног света у ком један *шеф киоска* има своју специфичну тежину и улогу у светској револуцији. Што само подсећа на рапидан пад значаја штампаних ствари у данашњем свету. Значај Мује није у бићу од крви и меса, он ти је био симбол, порука, функција. Спонгани ауторитет. Ни од кога наметнути страх и трепет. Нама ти је, лафе, Мујо некако био више и од тамо неког глумца и њему сличног истог таквог певача. Политичара далеко било. Скоро као Јасмин Џеко. Или макар Драган Лепињица.

ИНТЕРВЈУ: БРУНО АНКОВИЋ, РЕДИТЕЉ

Прича наших простора

„Прослава“ дугометражни првенац редитеља Бруна Анковића и сценаристкиње Јелене Паљан, светску премијеру имао је овог лета у главном такмичарском програму Међународног филмског фестивала у Карловим Варима. Приказан је затим на овогдишњем Пулском филмском фестивалу где је освојио четири Златне арене (за најбољи филм, сценарио, мушку главну улогу и фотографију). Српску премијеру „Прослава“ је имала на Фестивалу европског филма Палић, крајем јула, где је Анковић са делом екипе био гост.

Прича филма се одвија крајем Другог светског рата. Војник Мијо (Бернард Томић) скрива се у шуми и посматра родно село у које не сме да се врати. Док одлаже одлуку шта да уради, у ретроспекцији, гледаоцима се предочавају неки догађаји из његовог претходног живота...

● **Колико и зашто нам је данас важна тема како романа, тако и филма „Прослава“?**

„Прослава“ је филмска адаптација истоименог романа Дамира Каракаша. То је један врло кратак, догађајима штур роман и, по мени, на јако прецизан начин сецира ову нашу регију. Моји су и из Херцеговине, ја сам Далматинац, а имам пуно пријатеља на целом овом простору и преко и њих добро га познајем. Мислим на тај Динаридни потез. И прича овог филма би се могла догађати било где на том подручју, а сецира почетак, настанка фашизма, у овом случају у Хрватској. Филм се заправо бави само једним ликом, једном породилом и свим оним што на неки начин утиче на њихов живот: од политике, традиције, вере до сиромаштва... Када сам прочитао роман, схватио сам да ми је важно испричати ту причу са ових наших простора који још увек нису изашли из свих тих кругова у којима се налазимо стотину година.

● **Вишак трагичне историје на овим просторима, конкретно у Лици, у вашем филму је присутан снажно, али у другом плану, док фокус на интимној причи, оно што видимо на екрану чини врло блиско некој опипљивој животној истини.**

Филм показује и то како је, када имамо балансно сиромаштво, необразованост и заосталост, заправо људима лако манипулисати. Не бавимо се овде ни политиком, не бавимо се ни ратовима нити идеологијама већ се бавимо малим човеком и утицајем свега помнутог на њега. Кроз четири кратка животна крокија, током четири, у времену разбацана дана, покушавамо проникнути у свест тог главног лика и пробати разумети зашто се одлучио за потпуно погрешан пут. То је јако историјски, али и јако савремено. На фестивалу у Карловим Варима су то препознали и публика и критика као „вејк ап ворн“, упозорење за буђење важно за овај тренутак у свету. Имамо и тај документарни материјал усташке проселе на крају. Још док смо били у Карловим Варима, колега нам је предочио снимак победе Марин Ле Пен у првом кругу избора у Француској. Млади људи у првим редовима одушевљено кличу и машу заставама... То је та контекстуализација коју имамос тим документарним снимцима на крају овог филма. И онда схватите да све то време које је прошло, опет се враћа на исти пут, и врти у круг.

● **Пренети књижевно дело на филм, како је неко приметно, посао је у којем истовремено имате и пуно али и премало тога?**

Кракашев роман „Прослава“ је добио т-порталову награду за најбољи хрватски ро-

фото: Дамир Вукровић

ман али се јавила и блага критика да то можда и није роман, да је то више некаква поезија, поетична новела. Ту се крије та опсаност његовог романа у тој недоречености и поетичности, да тако кажем. Ми смо то покушали променити... Морали смо проширити причу, али смо настојали и не отићи предалеко у смислу да сад радимо велики филм, са пуно догађаја, ликова... Покушали смо остати у његовом кључу. Кроз, по мени, дивну фотографију Александра Павловића, који је као директор фотографије добио награду у Пули и то као први Србин након 30 година, кроз његову поетичну камеру, кроз глуму, и кроз тај реализам с једне стране, али и ту поетичност, с друге, покушали смо на екран пренети дело које је негде између новеле, поезије и романа.

● **Важну улогу у филму игра предео у којем је сниман, та фантастична свепрожимајућа природа.**

То је подручје Перушића, део северног Велебита. Занимљиво је да су ту нека села остала сачувана и након овог задњег рата. Путували смо по Лици, тражили оно што нам треба и наишли смо на то подручје где су људи остали у суживоту. Тако мали буџет филма нисмо морали потрошити на изградњу села. А све је то веома сличан крајолик, јако леп али истовремено и хладан и опасан. Сретали смо свакодневно вукове, дивље свиње, медведе, све је то део тог поднебља. Боравећи у њему постајете свесни како људи тамо живе данас исто као и пре 100 година. Тако је и у српским и хрватским селима. Невезано за националност, остали су на крају света. То јесу судбине ових наших руралних подручја Балкана. Људи живе нажалост као некада давно.

● **Поред директора фотографије у креативном тиму су били и глумци из Србије?**

Са нама је био Давид Тасић Даф у важној улози која оставља посебан печат филму, диван човек и једна невиђена енергија. Треба се угледати на њега. Иако је у озбиљним годинама, он у Народном позоришту Сомбор и даље глуми. Радили смо зими, смрзавали се, али како нам је рекао, на снимању је уживао. Ту је био и млади, занимљив и талентован Недин Незировић, такође глумац из Србије, из Београда, у улози брата главног лика. Иначе, за глумце смо имали велику аудицију у целој бившој Југославији. Тај језик у филму, а који се говори на том личком подручју, једнако је тежак неком било да је из Сплита, Загреба или Београда, тако да га је свако за своју улогу морао научити. Могу рећи и да овде у регији имамо много младих красних глумаца.

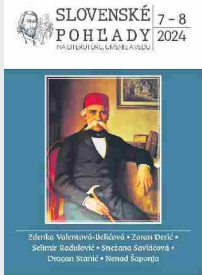
Владимир Црњански

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Slovenské pohľady 7/8

српски број
(Матица словенска)

Објављен је двоброј 7-8/2024 часописа Slovenské pohľady (Словачки погледи) који објављује Матица словачка у Мартину а који је посвећен савременој српској књижевности. У часопису се налази текст Драгана Станића, председника Матице српске о Летопису, поезија Селимира Радуловића, Ивана Нагришорца, Зорана Берића, Игора Мирковића, Ненада Шапоње, Благоја Баковића, Перице Милутина, Бошка Сувајцића, Радована Влаховића, Наташе Бундало Микић, проза Владимира Пиштала, Милана Мицића, Фране Петриновића, Ђорђа Писарева, Снежане Савкић, Јелене Марићевић Балаћ, као и две компаративне студије Зденка Валент Белић посвећене делима Милоша Црњанског и Видосава Стевановића. Објављивање тематског броја у Словачкој резултат је братимљења Матице словачке и Матице српске и сарадње редакција часописа Летопис Матице српске и Словачки погледи. У прошлости су бројни српски писци објављивани у преводу на страницама овог часописа, али је ово први број посвећен у потпуности српској књижевности.

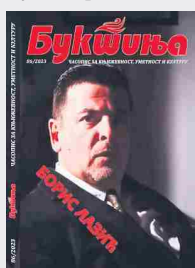
Зденка Валент Белић посвећене делима Милоша Црњанског и Видосава Стевановића. Објављивање тематског броја у Словачкој резултат је братимљења Матице словачке и Матице српске и сарадње редакција часописа Летопис Матице српске и Словачки погледи. У прошлости су бројни српски писци објављивани у преводу на страницама овог часописа, али је ово први број посвећен у потпуности српској књижевности.

Поетски светови
Васка Попе
(Матица српска)

У оквиру Издавачке делатности Одељења за књижевност и језик Матице српске објављен је тематски зборник „Поетски светови Васка Попе“, резултат истоименог научног скупа одржаног 18. новембра 2022. Зборник је уредио проф. др Јован Делић, дописни члан САНУ. Књижевном делу Васка Попе (1922–1991) приступило се из теоријског и компаративног становишта, што потврђује и учешће иностраних изувачала српске књижевности. Истраживања су усмерена и према рецепцији Попиног књижевног стваралаштва у различитим културама, што је од значаја за развијање и оснаживање књижевне и културне самосвести. Истраживачки распон обухватио је питања поетике, критике, рецепције и компаратистике. У сачињавању овог зборника радова водило се рачуна пре свега, о научном доприносу будућим изучањима српске књижевности и посебно Попиног дела.

Буктиња
(Крајински књижевни клуб)

Часопис за књижевност, уметност и културу „Буктиња“ из Неготина посветио је свој 86. број Борису Лазићу, српском песнику рођеном у Паризу, прозном попису, есејисти, књижевном критичару, антологичару, теологу, доктору славистике и преводиоцу који је на француски препевао Његошева дела „Горски вијенац“ и „Луча микрокосма“. Поред разговора са Лазићем, часопис доноси и избор из његове прозе и лирике, затим есеје, попут оних у којима промишља о одабраним текстовима Меше Селимовића и Милорада Павића, а ту су и његови преводи са француског и енглеског на српски језик поезије Теофила д'Вижоа, Мишела Улебека, Едуарда Левеа, Рејмонда Патерсона и Дана фантеа. Финални део „Буктиње“ творе записи критичара о делу Бориса Лазића, а то Виктора радуна Теона, Радивоја Станивука, Исидоре Бобић, Маје Белегишанин, Андреа Беате Бицок, Александра Б. Лаковића и Тихане Тице.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ: ТУНИС (2)

Поправка птичјих гнезда

Владимир Пиштало

Спотови

Музички спотови у Тунису су другачији од оних у Америци. Спотови негују чужњиву осећајност. Ево једног prizора. Младић и девојка роне једно другом у очи. Гледа их стари човек и сетно се осмехује:

- Ја сам прошао кроз то.
Девојчица их гледа радознало:
- То и мене очекује.

Младић и девојка се играју са децом. Заљубљени су део циклуса живота. Нису самоопседнути.

Закат

Кажу да се у време калифа Омара заклат користио за поправљање птичјих гнезда.

Бардо

Али-бег је поконио кућу у којој се налази музеј Бардо. Музеј се поноси римским мозаицима. На њима су лавови, леопарди, сипе са лемурским очима. Морски бикови и јелени са богињама јахачицама. Козорози и сатири са риблим реповима. И Посејдон са клештима јастога уместо рогова. И Афродита у улози са-

- Хоћемо још дуго овде? - нестрпљиво је упитао водича човек из туристичке групе.

Сиди Бу Саид

Овде су свраћали познати људи од Ламартина, преко Флобера до Алистера Краулија. Видео сам огромне кевезе за птице. Ушли смо у вилу која је приватни музеј. Изграђена је у 18. веку. У 20. веку ју је реконструисао Таиб ел Анаби, син муфтије Мохамеда Анабија. Ту су поставили и неке лутке. Двојица укочених пушили су и бечили се један мимо другог. Исао сам кроз кухињу, библиотеку, врт, терасе, промаје. Овчје кожа на зиду изгледала је као облак. Мурански лустери су висили у чуду. Плаве мреже су покриле прозоре. Ако се не варам ту су се одржавале вечери суфијске поезије. Седео сам са сунцем у лице. Желео сам да останем и оста-

тирице. И Дионис са турбаном. То су били највећи мозаици које сам видео.

Имао сам утисак да су узели све копнене животиње, додали им раздвојене репове и преселили их међу рибе. Пред нама је била огромна синкретистичка трансформација. Фасцинантна инверзија.

рим. Полако сам сркао менту са семенем бундеве. После сам се попео на терасу. Гледао сам ван овог света. Шта сам видео?

Кубета. Керамику. Море.

Пут

Возач је показивао:
Пишеш! Пишеш ли о мени?
То ми је говорио знаковима.

Смејали смо се. Пошли смо на пут.
Према Југу је вода слана па је и кафе слана. Центар моћи је Ткунис, центар вере Керуан, центар новца Сфакс („добри трговци, јако шкрти људи“). Од Хамамета до Сфаа су маслине. Има седам милиона туриста и седамдесет милиона маслина. Ето. Сунце се каже Шемс. Месец - то знамо - Хамар.

Видео сам кафе Тарзан усред пустиње и Цафе дес Дунес. У једном дану сам се посрао се два пута. Други пут у пристојном ресторани. Осетио сам се савршено. Као Тарзан и ањео. Стали смо у неком одморшћу. Било је превруће. Мува ми је слетела на усну. Безбројне муве су слетале на хлеб.

Брда су била ружичаста. Камен је прелазно у песак. Земља је побелела. Маслине нестале. Туристи су купили нар.

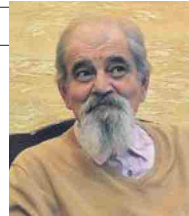
Седео сам на точку. Мишићи су се тресли. Вилица цвекотала. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Непознати спавач

„Котао“, Јовица Аћин (Лагуна, 2024)

Пише: Милан Р. Симић

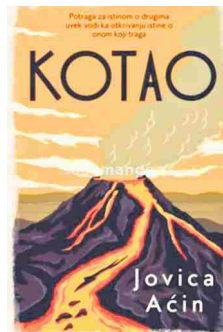
Шта је вредност овог романа ако то није особен тип Аћиновог књижевног писма и његова стратегија којом нас уверава да се романсијерски учинак нимало не поништава наизглед тричавим детаљима, безначајним догађајима који све време нарастају да постају оно најбитније у роману - фаболом у којој и неважно постаје важно; уз стално присуство нечег неухватљивог и узнемирујућег. Отуд је сваки текст аутентичног књижевног трагача право књижевно освежење. Остаје нам само да се, читајући и овај роман, уверимо у очигледну пишчеву особеност.

И још нешто морамо истаћи: ако неко од наших писаца искрено мисли да је оно што никада не може написати важније од свега што је до сада написао, то јесте Аћин! Отуда његово *Бескрајно трагање* књижевним светом. Аћин тачно зна какве јунаке жели и којима добровољно уступа прецизно одређен простор приче која јесте приповедачка раскош. Ликови уживају у Аћиновој „режији“ и тако настаје незаборавна књижевна „журка“ писца и његових јунака са једне стране, читалаца с друге. Сви писци, па и наши, стварају своје читаоце. Рецимо храбро, Аћин је један од најуспешнијих у том нимало лаком задатку. Јер, улога таквих писаца је да читаоци, прихвате пишчеву истину са безрезервним задовољством.

Главни јунак Гамберо Роси, који је као студент био очаран Ничеом, посветио се истраживању његовог боравака на Сицилији који је пун загонетки; јунакиња Александра сакупљала је податке о Сервантесу... Живот их спаја на невероватан начин. Гамберо, са пороциом, долази и живи у Србији? Али, пре тога затиче нас Аћинова стваралачка снага избора и неизбежан доживљај сопственог књижевног света са познатим личностима, филозофима, писцима... У овом случају, у причи се посебно удомио Ниче. А те Аћинове „замке“ изазивају и логичну радозналост и питање читалаца: да ли је то писац измислио или је све тако било? Посебно се то односи на поглавља посвећена Ничеовом бораваку у Месини. Гамберо пре пута у Месину буди се са осећајем да је у њему током спавања био непознати спавач. У Месини, већ изгубљене наде, сусреће Александру, упознајемо се са јунацима Куртом Франкобонеом, професором који је такође био посвећен Ничеовом животу, причом о патуљастој Меланији која је служећи Ничеа добила сребрњак и од кога се није одвајала до краја живота, увезала га је у Ђердан; да је

остао њен портрет који је насликао Паул Кле. Схватимо да је ЈУГ земаљско рајско чудо; нижу се дивни мисли професора и Гамбера, необична размишљања о разлици великих и малих књижара. Сазнајемо шта је то Божанска лакоћа, али и то да је Ниче савршено знао како се жалост претвара у комедију. Пак, Курт Франкобоне рећи ће да се не треба плашити, да слободно може да се завири у Средњи век, да није мрачан. Занимљиво. Гамберо тумачи Ничеове *Идиле из Месине*, осам песама: нижу се дивне мисли *Мртви су историја*, чак читамо и о специјалитету канибала (грозно) преузетом из књиге купуљене од уличног продаваца. Ту је и мишљење професора да је Гете једини Немац коме Ниче признаје идеал савршенства. А тек сторија о Ничеовој машини за писање и чувеном његовом кишобрану? Једрењаку *Свети Јануар*, гусарском дневнику! Лу Саломе, паметна девојка. Нећемо о њој. Ни о тајанственом ноћном посетиоцу. Наравно, у роману је пуно историјских личности, приче-цртице о грчким филозофима. А шта је са будућношћу и вечитим повратком истога? – то питање као да лебди све време над рукописом. Усталом, доста је приче о загонетном Ничеовом бораваку на Сицилији. Ниче је непрестано ишао ка СВЕЛОСТИ, надамо се да је коначно у њој и да је тамо негде напакон спознао разлог свог постојања у овоземаљском свету као невољи и циркуској представи. ВЕЛИКА ТАЧКА, јер: *Такве су све последње и ненаписане приче, без речи и без решења.*

Зашто овакав необичан подужни увод. Јер је доказ савршене књижевне пишчеве маске зато што роман заправо слави живот и љубав а прераста у прави психотрилер. Љубав истраживача Гамбера и Александре (у Србији Гамберо мења име, зове се Павле, подржава Александрино презиме), стварање породице, кћер и два сина, бег са Сицилије због крвне освете, покушавају бизниса у Београду, растављају се, Павле бира лепоте источне Србије, живи сам у Неготину, бави се виноградарством, поседује винарију, жеља му је да га сахране у винограду. Заплет око њиховог раздвајања, крвне освете, прљавих игара на Сицилији, због чега овај Павлов тестаментарни рукопис, о отмици, убиству и невероватном шокантном обрту, остављамо читаоцима као право пишчево изненађење. Психотрилер као врхунац Аћиновог писања. И невероватан расplet. Да ли се права истина неповратно губи као све пред вулканском лавом? Ко је измислио, ко стваран, шта је истина а шта није? Можемо рећи - рукопис једнак математици! Мало ли је? И на крају, питања. Има ли Аћин непознате спаваче у себи? Још битније: имамо ли их и ми? ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

У сенци главног јунака

Пише: Ђорђе Писарев

Узмимо, здраво за готово, да је наш живот прича у којој смо ми, а ко би други и могао бити, главни јунаци. Постоје у нашој причи – тј. животу – и други јунаци који су ту баш важни, и помажу нам да “изнесемо” главну улогу. И то је у реду. Али, уколико посматрамо са дистанце, сваки лик који подупире нашу причу заправо је само с нама, у нашем простору и времену, укрстио своју судбину; продавачица у супермаркету којој смо баш јутрос оставили осам динара јер није имало ситно за кусур, и тог тренутка је, бар за тај дан, “испала” из (нашег) универзума. Исто се то десило са успутним пролазником, мајстором за хитне поправке водокотлића, поштаром, комшијом који скакуће на тераси да би испушио цигарету... и сви они у једном трену улазе у наш живот, и истом брзином одлазе: неки спадају у категорију можда се видимо сутра, а неки у оно “никад више”. (Уколико се све то посматра из визуре споменутих епизодиста наших живота, са њихове тачке гледишта, у том универзуму смо ми, нажалост, споредни јунаци.)

То је тако, и готово. Непомерљиво.

Када су у питању књижевна дела, ствари постају занимљивије, а могућност акције и деловања већа. Могло се, на пример, десити да је Толкин читава своју епопеју усмерио ка неком другом лику, а фала богу у “Господару прстенова” има их на претек; могло се тако десити да читамо роман “Бомбадило”, према сјајном лику Тома Бомбадила и његове жене, речне виле, а књижевни универзум би већ некако преживео. Преживео би и без “Хобита”, шта би му друго преостало, јер могао је, што да не, и Голум да буде главни јунак “Господара...”, а јунаци из дружине тек споредни, што да не? Шта би било да Меркуцио није трагично страдао због брљана, неспретности и глупости заљубљеног Ромео, па да је он постао главни јунак Шекспирове љубавне трагедије. Могло са, дакле, десити да је Шекспир овај бесмртни комад морао да назове “Меркуцио и Јулија”, а да Ромео настрада од мача на самом почетку и (п)остане готово значајан епизодни јунак. Могло се, исто тако, десити да је Томас Ман написао четвортомни роман у коме би староставни Јаков био главни јунак, па се ово импозантно дело

не би звало “Јосиф и његова браћа”, него “Јаков и његови синови”. Како би се тек жестоко променио можда и најпопуларнији Дикенсов роман да му је наслов “Фејгин”, а не “Оливер Твист”. Колико би тек нових наративних канала било прокопано са судбинама банде дечака, провалника, обијача и сецикеса, захваљујући наративном вођству лукавог и немилосрдног Фејгина, који је и без ове игрице духа, такав какав јесте, један од великих ликова историје светске књижевности!

Романи организовани с јунацима у пару, попут оних Конана Дојла (Холмс и Вотсон) или “Вашар таштине” Текерија сасвим би другачије функционисали да су се писци одлучили да иду до краја и одаберу само једног јунака као “лидера”. Уосталом, и у “Ани Карењини” заправо постоје бар два романа, судећи по главно – споредним и споредно – главним ликовима. Сервантесов роман је могао да преузме и секундарни лик, па је реално да би се он звао “Санчо Панса”, јер књижевни јунаци очас посла из наизглед мисорне позиције успевају да се претворе у (нај)важније карике наративног склопа. Анушка из “Мајстора и Маргарите” је сасвим епизодан лик који је био нужан Булгакову да би су испунила замишљена линија приповедања, али се она изборила за свој идентитет и опстанак; реченица “Анушка је просула уље” могао би хладно да буде наслов неке друге верзије Булгаковљевог чувеног романа који би почињао, на пример, овако: “Анушка је већ купила сунцокретово уље, и не само да га је купила него га је и просула. Зато се седница неће одржати”...

Ништа од овог се није десило, не дешава се и неће се десити. Постоје ипак законитости и логика приповедачке стратегије. А опет, зашто да не: Бог снови а писац одлучује!

Присетимо се само како је мрзовољни Мартин у “Игри престола” једноставно променио све наративне токове и логику приче у овој опсенарској франшизи. Једноставно је окупио већину јунака и направио “крваву свадбу” (Лорка, али и крвава бајка Десаке Максимовић); роман је ипак преживео ову вратоломну наративну вртешку.

И да се изнова прихватимо стварности на коју, као, “не утиче” фикција надобудних и охолих писаца: који је живот прави, онај у којем смо само нечији успутни лик, или онај у којем смо главни јунаци? Или је све то, на крају, само један исти, једини постојећи живот... ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Иглене уши

Олена Планчак Сакач

Реч је моја амајлија

прастара од прародитеља

што за изговором вапи.

Реч моја слово тражи

уписује се у знакове обле

тишину и звук да огласи.

Реч моја на врху језика

што стоји и што се колеба

кроз иглене уши да прође.

Реч моја што пупољи

и опстаје, и множи се, и

мастилом у бескрај разлива...

(из рукописа)

БУКТОК: ИНСТАНТ КРИТИКА ИНСТАНТ КЊИЖЕВНОСТИ ИЛИ НОВА ШАНСА?

Незаобилазан утицај 200 хиљада милијарди прегледа

Пише: Настасја Писарев

Букток (Booktok) је део Тиктока који је посвећен кратким видео приказима књига, који сви укупно у овом тренутку имају невероватних 200 хиљада милијарди прегледа на интернету. Јасно је да Букток одавно озбиљно утиче на тираже нових и старих издања, па није чудо да многе књижаре и код нас и у свету имају полице посвећене препорукама са ове платформе.

Књиге које су популарне на Буктоку углавном припадају категорији ‘young adult’ (млада одрасла особа) што није нарочито необично пошто су најпопуларнији буктокери (и корисници и творци садржаја) углавном веома млади, а жанрови које препоручују су најчешће романсе или фантастика. Добра страна овог феномена који је ухватио залет током епидемије ковида, свакако је чињеница да не само да привлачи књижевности људе који обично не читају, већ често извлачи самиздате књиге из опскурности, као и мала, независна издања, али и наслове који су изашли пре више година и остали непримећени. Тако је, рецимо, Букток популаризовао дотад потпуно непознати самиздати роман ‘Atlas Six’ Оливије Блејк о шесторо младих са даром магије који постају део тајног друштва. Пошто је експло-

дирао на Буктоку (посебно због тренди мрачне естетике и слободног односа према љубави својих протагониста), Блејкова је после велике аукције дочекала да јој роман буде издат у Тору, једној од највећих издавачких кућа које објављују фантастику.

Неизненађујуће, књиге које постају ‘виралне’ на Буктоку често су крајње упитног квалитета, а и сама платформа има тенденцију да функциониса као ехо одаја у којој се изнова и изнова врте исти ставови и исте препоруке. Неке од књига које је ова платформа извукла из опскурности заиста звуче помало бизарно: ‘Варвари са ледене планете’ је збирка од 20 књига фантастичке еротике коју је Руби Диксон иштанчала за само шест година и који прате причу о групи жена које су се насукале на планету Not-Not (Не-Врућа), где живи племе ванземаљаца плавокожаца.

Букток воли и књижевност ‘високог концепта’ (high concept literature), што се односи на наративе чије тежиште је засновано на необичној идеји или ‘цаки’ – било чему што звучи довољно бомбастично у краткој форми видеа препоруке. У ову категорију је једном тренутку упао сјајни ‘Пиранези’ Сузане Кларк, роман који чини се још увек није заузео своје за-

служено место у савременој фантастици. Док прати крајње непоузданог наратора који себе види као истраживача и научника, пред читаоцем се у ‘Пиранезију’ полако осветљавају сомнабулни простори бесконачних ходника и дворана којима протагониста лута, и изван којих (чини се) не постоји ништа, омогућујући му да пре расплета и сам поставља хипотезе о заумном свету Кларкове. У ову категорију свакако спада и далеко популарнија и далеко конвенционалнија ‘Моја година одмора и опуштања’ Отесе Мошег о несрећној младој жени

који прати тинејджерку Пипу Фиц Амоби која покушава да реши нерешени случај нестанка средњошколке из своје мале успаване енглеске варошице. Један од хитова Буктока, ‘Шест врана’ Ли Бардуго о групи талентованих аутиста који се боре за своје место у фантазијском свету инспирисаном делимично и царском Русијом, доживео је (незавршену) адаптацију у серији ‘Сенка и кост’.

Букток је веома окренут и лгбт+ темама, па је књига која се годинама налази на врху свих Буктокових листа ‘Ахилова песма’ Мадлин Милер која прати љубавну причу Ахила и Патрокла, и то из Патрокловог угла. У овом смислу, Букток се често одлично поставља на супкултуру фанфикције, где су анонимни писци деценијама привлачили огромну пажњу на интернету, обично спајајући у везу ликове из већ познатих књига и

филмова (који такав однос никада ни су остварили у оригиналном делу), и често испитујући до невероватних детаља сексуалност, љубав, међуљудске односе и личне трауме у популарним световима фикције, онако како се то обично није радило у мејнстрим књижевности. ■

која покушава да нађе начин да преспава целу годину.

Јурећи очекивану лакшу зараду, и Нетфилкс је екранизовао неке од књига које је популаризовао Букток: ове године изашла је омладинска криминална серија ‘Водич за убиство за добре девојке’ према роману Холи Џексон

КАКО ЗАДРЖАТИ ПУБЛИКУ КОЈОЈ ВИШЕ НЕМАШ ШТА ДА ПОНУДИШ?

Ратови звезда и варљива моћ носталгије

Пише: Немања Јованов

Када је Џорџ Лукас 2012. године продао "Лукасфилм" студио и права на "Ратове звезда" компанији "Дизни", многи обожаваоци су то дочекали као корак у правом смеру. "Дизни" је пар година раније удахнуо нови живот Марвеловим ликовима на великом платну и могао је да својим капиталом и идејама учини исто и за ову тада прилично пасивну франшизу. Дванаест година касније, болно је јасно да су те наде биле неутемељене. Последња трилогија филмова, иако ишчекивана читаву деценију, није остварила жељени успех, али то је био тек почетак. Челници "Лукасфилма" и "Дизнијеви" руководиоци су имали многе друге планове за ову четири милијарде долара вредну инвестицију. Проблем је ти планови очигледно није имали много додира са реалношћу.

Након читавог низа играних серија у свету "Ратова звезда" различитог степена квалитета, најновија међу њима је доживела апсолутни дебакл међу публиком и критичарима. "Аколит", чији је творац Лесли Хедленд, дочекан је као предмет подсмеха на свим друштвеним платформама и интернет порталима. Иако то није ни близу прецизно мерило успеха као резултат биоскопских благајни, Нилсенова мерења гледаности показују да ова серија, упркос невероватном буџету од 180 милиона долара, није била ни у првих десет по популарности када се појавила овог јула. Овакав промашај није случајност, него последица потпуног одсуства свести о правцу у којем би франшиза требало да се развија и недостатка креативних умова који би је у том правцу повели.

Најгоре је што у овој причи нема "позитиваца", јер се кривица за неуспех може подједнако свалити на људе у "Лукасфилму" које је Џорџ

Лукас поставио да брину о његовом "завештању", колико и на Дизнијев моћни конгломерат који га је преузео. Њихово одсуство визије и јасног правца у којем би желели да ова франшиза настави су довели до проблема који истичу многи критичари серијала као што је "RedLetterMedia", а то је да су "Ратови звезда" као интелектуално власништво потпуно креативно банкротирали. Таква тврдња наизглед звучи чудно када се примени на научно-фантастичну сапуницу у свемиру која је наизглед имала толико потенцијала – међутим, сваки нови наслов у серијалу се нашао заробљен између бескрајног понављања познатих елемената који су нас првобитно привукли и њихове "политички коректне" и нимало суптилне деконструкције. Иако је публика јасно показала да то није

оно што желе, челници Дизнија и "Лукасфилма" су више пута показали да не мисле да је кривица на њима, него на публици. Решење се не назире и овај проблем сигурно неће скоро нестати. "Дизни" ће и даље наставити да избацује нове серије, не да би усавршио рецепт, него да би садржајем хранио своје највеће изворе прихода везане за "Ратове звезда" – играчке и забавне паркове. Није немогуће да ћемо једног дана на све ово гледати не као на златно доба "бајки" наше младости, него на еквивалент бледих шаблонских ситкома из 80-тих који су сви у недоглед музли истих десетак шала и ситуација – баш ко "Ратови звезда" данас. ■

Позоришни путописи Путовање по сећањима: Трг пјесника

Пише: Александар Милосављевић

Јутро. Данас наступам на Тргу пјесника. У башти Хотела „Могрен“ пијем кафу с Благотом Ераковићем, доајеном црногорске и југословенске позоришне и телевизијске режије, некадашњим директором Црногорског народног позоришта, мојим вишедеценијским пријатељем. Завршили смо рад на његовој монографији и сад разговарамо о судбини рукописа у издању ЦНП-а. Волим разговоре с Благотом, ризничаном животне и театарске мудрости. Никшићанин, у раном детињству Новосађан, студент београдског Факултета драмске уметности, редитељ који је дубоке трагове оставио у театрима некадашње Југославије, каријеру је везао за Црну Гору и, нарочито, ЦНП. Тек радећи књигу о њему схватио сам колико је богат његов редитељски опус. Са супругом Ољом, лета

Варјину књигу Сан на јави: о театру с овог краја свијета. Ови разговори и наша дописивања трајали су безмало две године, а резултат је централни део монографије на коју сам, као уредник и Варјин саговорник, поносан.

Причамо о њеном унуку и њеним синовима, о плановима за нову позоришну сезону, о „Карверу“, али и о књизи о Егону Савину, добитнику Награде „Дејан Мијач“, коју управо завршавам. У једном часу прилази нам непозната жена и Варји се обраћа на енглеском. Хвали Варјину децентну елеганцију која, вели,

проводи у Будви, одакле пажљиво прати шта раде његов зет Бранислав Жага Мићуновић, редитељ, Радмила Војводић, Жагина жена, такође редитељка, а последњих година и Вељко Мићуновић, Радмилини и Жагин син, на претходном Позору овећан наградама за режију Очева и оца. Редитељска породица!

С Варјом Ђукић одлазим на ручак. Претходно смо дуго шетали кроз Стари град тражећи дубоку хладовину и мирну атмосферу у којој бисмо разговарали. Седамо у башту једне од коноба. Окружена је дебелим каменим зидовима, а наткривела густом лозом.

Варју знам од 1980. и њеног пријемног испита на београдском ФДУ. Још тада је пленила талентом, интелигенцијом и посебном врстом преданости, а доцније је све то потврдила улогама у Југословенском драмском, Дах театру, Атељеу 212, Центру за културну деконтаминацију... Добила је Златну пулску арену за дебитантску улогу у Вариоли вери Горана Марковића. Онда се вратила у Црну Гору. Данас је један од стожера репертоара ЦНП-а, а њена Књијара „Карвер“ култно је место где се на литерарним вечерима, трибинама и фестивалима књижевности окупају интелектуална и уметничка елита региона и Европе.

Једемо салату од хоботнице са сиром из уља, пијучкамо вино и не причамо о вечерашњем програму. А и зашто бисмо? Већ смо се „испричали“ правећи

го осмехује и захваљује на комплиментима, а ја странкињи кажем да је, уз све то, Варја и изванредна глумица.

Предвече, пре но што смо отишли на Трг пјесника, пијемо кафу на маленом тргу надомак позорице између црква. Накада давно, кад је у Будви затворен легендарни кафе „Годо“, на овом тргићу су се окупили гости и учесници Фестивала, а одмах ту, у цркви Санта Марија ин Пунта сада је у току изложба слика Петра Лубарде. Придружује нам се Јанко Љумовић, театролог и професор цетињске Академије, модератор вечерашњег разговора. Темељно се припремио. Објашњава структуру разговора. Нема потребе. Знамо колико је одговоран, темељан, да је пажљиво прочитао Варјину књигу и о њој изванредно писао, а одлично зна Варјин опус и мој досадашњи рад.

Тек тада, у спокоју маленог староградског трга, лишеног буке и беса актуелног будванског туризма, захваљујући Варји и Јанку те њиховој посвећености и усредсређености на теме које се тичу културе и позоришта, као и због зрачења Лубардиних слика, препознајем атмосферу некадашњег Града театра. Напокон знам да сам на правом месту. Да овде још увек, упркос свему, постоје значајни и важни трагови уметности које није затрла инвеститорска помама и закони тржишта. Охрабрен овим сазнањем, одлазим на Трг. Тамо нас чека Светлана Ивановић, главна уредница програма, која већ годинама успева да очува дух Града театра.

Публика Трга пјесника не купује улазнице, гледаоци могу да седну али и да стојећи слушају говорнике. Присуство гледалаца је заправо једини критеријум успешности програма. Судећи по бројности публике и чињеници да су многи пролазници застали да би чули оно што смо Варја, Јанко и ја говорили, наш програм је био успешан.

Сутрадан из авиона посматрам панораму будванске ривијере. Полетели смо у предвиђеном термину. Значи, за мање од сата слећемо на Сурчин. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Илија Бакић

Вилијам Гибсон
или
фрагментарни
поглед на кибер-панк

Има Вилијам Гибсон (William Gibson, 1948) нерасподелено је велико за велику „револуцију“ у изградњи динамичне историје „чужданих“ технологија – од лавине кибер-панка.

Вилијам Гибсон или поглед на кибер-панк
Илија Бакић
(КЛЦВ „Милош Црњански“)

Реч критике

Илија Бакић (1960) је песник, приповедач, романиста, есејиста, књижевни и стрип критичар. Велики део књижевног и теоретичарског рада му је везан за фантастику и авангардну књижевност, а у овој студији коју је издао КЛЦВ „Милош Црњански“ бави се кибер-панком, његовом историјом и карактеристикама, са нарочитим фокусом на најважнију фигуру овог научнофантастичног покрета (или поджанра), Вилијама Гибсона.

У овој изузетно занимљивој, исцрпној и приступачној студији Бакић покрива и објашњава основне постулате кибер-панка међу којима су слика будућности која подразумева две реалности (физичку и виртуелну), глобалну превласт мултинационалних компанија и сурову отворену арену неконтролисаног неолибералног капитализма, а све то на позадини света који је на рубу колапса. Потреба кибер-панка да се повеже са стварношћу и окрене друштвеној критици огледа се и у имену, па Бакић подсећа на везу која се често заборава: „Кибер-панк је знао да ће будућност бити лоша али није имао никакав рецепт да се она избегде или да се суноврат ублажи, управо онако како су то

оригинални музички панкери певали: Нема будућности за тебе.“

Уз Гибсона као оца покрета писаца побуњених против окоштале научне фантастике која у том тренутку више није имала никаквих веза са савременошћу и стварним светом Бакић скреће пажњу на Рукера, Шинера, Стерлинга и друге савременике. Нова генерација писаца тражила је другачији приступ жанру који је по њима испро из токова – „није необично да су рок видео спотови са СФ-а скинули круну и ставили је на своју главу. Покрет, узбуђење, боје, безбрижни визионарски порив наћи ћете у обиљу у видео производима, који су се од рођења ослањали на СФ“, писао је Стерлинг тада критикујући писце. И узбуђење и визију научној фантастици донео је Гибсон својим чувеним „Неуромансером“. Гибсон као централна фигура остаје и средишња тачка Бакићевог интересовања у овој студији – „Неуромансер“ отвара сасвим нове хоризонте у спекулативној фикцији: „то је ванредно избалансиран текст оштре акције“, пише Бакић, „у ком Гибсон од прве странице бомбардује, пуца из свих (литературних знаних) оруђа“.

Настасја Писарев

Цитат

Кибер-панк је променио жанровску иконографију; потиснута су, нестала или заборављена свакојака Галактичка царства, баш као и агресивни или збуњени ванземљаци „буљоока чудовишта“, луди научници и крхке плавуше које упадају у невоље и вршиште. Свемир је (п)остао хладан и равнодушан а Земља пренасељена, на ивицама еколошке и енергетске катастрофе, огрезна у масовну беду, локалне ратове (који не искључују и тактичке нуклеарне ударе) и баснословно богатство корпорацијских врхушки које у обичној и виртуелној стварности контролишу масе.